

REVOLUȚIILE DIN FEBRUARIE ȘI OCTOMBRIE 1917. NOI ABORDĂRI ÎN ISTORIOGRAFIA RUSĂ*

VASILE BUGA

(Institutul Național Pentru Studiul Totalitarismului)

Primele încercări, timide, de revedere a istoriei Rusiei/Uniunii Sovietice au fost sesizate odată cu declanșarea procesului de *glasnosti* în timpul lui Mihail Gorbaciov. Atunci s-a pus problema studierii unor aspecte legate de etapele procesului revoluționar din Rusia, cu deosebire a evenimentelor din februarie și octombrie 1917.

La 1 noiembrie 1988, Ambasada României la Moscova informa despre faptul că fusese constituită o Comisie specială condusă de către Mihail Gorbaciov, secretar general al CC al PCUS, cu sarcina de a pregăti o „*Schiță de istorie a PCUS*”, care urma să reprezinte un fel de ghid științific pentru prezentarea istoriei partidului și a statului sovietic. Una dintre cerințe în pregătirea lucrării referitoare la istoria PCUS trebuia să fie „respectarea necondiționată a istorismului”, prezentarea activității partidului în toate etapele „cu maximum de exactitate științifică”. Se atrăgea atenția că în numeroasele lucrări apărute despre revoluție nu se făcuse o analiză științifică a documentelor, ci se procedase mai mult la prezentarea faptelor. Se cerea, totodată, ca istoria revoluției ruse să fie eliberată de „bunul plac, de subiectivism și falsificări”, să fie redați revoluției eroii acesteia: A.I. Rîkov, L.V. Kamenev, N.I. Buharin, G.K. Zinoviev, L.D. Troțki, V.A. Antonov-Ovseenko, să se explice evenimentele tragice din timpul războiului civil, să se procedeze la o analiză mai profundă a „comunismului de război” și a urmărilor acestei politici, a noii politici economice (NEP)¹.

Referindu-se la reformele realizate în timpul lui Mihail Gorbaciov, V.V. Sogrin, redactor-șef al revistei „Novaia i Noveișiaia Istoria”, notează că lozincile „accelerare”, „perestroika”, „glasnosti” din timpul lui Gorbaciov răsunau ca novatoare, dar în realitate în spatele lor se ascundea modelul modernizării socialiste, care includea abordări, scopuri, măsuri folosite deja de Hrușciov și Andropov. Ca și aceștia, Gorbaciov pornea de la convingerea cu privire la bazele socialismului sovietic și vedea principala problemă în aceea că „posibilitățile potențiale ale socialismului

* Material prezentat în cadrul Sesiunii anuale a Institutului de Istorie „Nicolae Iorga” din 6–7 decembrie 2017, cu tema „Conflicte sociale, revolte, revoluții”.

¹ AMAE, Moscova, Telegramme intrate, 1988, Volumul, IX, f. 301.

sunt folosite insuficient și că sarcina consta nu în înlocuirea legilor sovietice, ci în crearea de «mai mult socialism», accelerarea dezvoltării acestuia»².

La rândul lor, referindu-se la știința istorică sovietică, istoricii ruși V.V. Tihonov și S.V. Juravliov recunosc că în perioada sovietică cercetarea istoriografică era examinată nu numai „în cheie academică, dar și ca instrument de luptă pentru afirmarea concepției marxiste «juste» a trecutului... În mod special aceasta privea istoriografia revoluției în virtutea caracterului special, aproape «sacral» al acestei teme, supusă în cea mai mare măsură îndocrinării decât studierii altor probleme ale istoriei țării”. Autorii scriu că având în vedere importanța Revoluției din Octombrie pentru ideologia sovietică, „apărarea tocmai a acestui eveniment de «falsificările burgheze» era declarată prioritară”³.

Autorii sunt de părere că schimbările produse în timpul *perestroikăi* au privit și știința istorică, remarcând că istoricii profesioniști s-au plasat pe o poziție de expectativă, dovedindu-se nepregătiți pentru a da răspuns problemelor istorice stringente⁴.

Cei doi istorici ruși evocă poziția academicianului Pavel Vasilievici Volobuev, socotit unul dintre exponenții „noi direcții” în știința istorică din Rusia (acesta l-a înlocuit pe academicianul Isaak Mintz în funcția de președinte al Consiliului Științific al Academiei de Științe a URSS privind „Istoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie”), care a chemat în cadrul unei mese rotunde, *Rusia anului 1917: alegerea căii istorice* (22–23 octombrie 1988), să se renunțe la „canonizarea” Revoluției din Octombrie și ca aceasta să fie privită mai obiectiv, adăugând însă, totodată, că „Octombrie are nevoie de apărare de criticii excesiv de radicali, gata să declare Octombrie și orânduirea apărută ca urmare a revoluției drept o «violentare» a istoriei ruse, «un experiment socialist eșuat», o «gaură neagră» prin care țara noastră a alunecat spre stalinism”. Pavel Volobuev a cerut să se facă apel la moștenirea leninistă regândită în noul context⁵. Cu același prilej, istoricul rus a subliniat importanța reabilitării lui Lev Troțki și a rolului său în revoluție, notând că numele considerat tabu până atunci a început să atragă atenția istoricilor.

În opinia istoricilor V.V. Tihonov și S.V. Juravliov, pierderea monopolului PCUS asupra puterii și destrămarea Uniunii Sovietice „au dus la schimbarea radicală a contextului studierii revoluției din 1917”, ceea ce a făcut ca numeroasele institute și publicații chemate să sprijine ortodoxia ideologică să rămână de domeniul trecutului, iar cele care au supraviețuit și colaboratorii acestora să continue activitatea științifică în noile condiții⁶.

² V.V. Sogrin, *Russkaia revoliuția 1917 goda i perepiti mirovoi istorii*, în „Novaia i Noveișiaia Istoria”, nr. 3/2017, p. 23.

³ V.V. Tihonov și S.V. Juravliov, *Sto let izucenia revoliuții: istoriceskie tradiții i sovremennosti*, în *Rossiiskaia revoliuția 1917 goda: vlasti, obșcestvo, kultura*, Tom1, Moskva, Rosspen, 2017, p. 27.

⁴ *Ibidem*, p. 42.

⁵ *Ibidem*, p. 42–43.

⁶ *Ibidem*, p. 43.

ABORDAREA EVENIMENTELOR REVOLUȚIONARE DIN 1917 DUPĂ DESTRĂMAREA URSS

Într-un referat prezentat la Congresul Internațional de Istorie (2 septembrie 1995), academicianul P.V. Volobuev și Vladimir P. Buldakov, cercetător științific la Institutul de Istorie a Rusiei al Academiei Ruse de Științe, recunosc faptul că după eșecul comunismului sovietic ideologizarea, politizarea și etatizarea revoluției din Octombrie au căpătat noi impulsuri. În opinia lor, tonul îl dau însă „anticomuniștii de cea mai primitivă factură” (într-o însemnată măsură recolorați din rândul foștilor dogmatici ai marxismului), care reînvie teza privind caracterul realizării la vârf al lui Octombrie și promovarea prin violență de către bolșevici a totalitarismului⁷. Ei consideră că, în noile condiții, ar trebui continuată activitatea începută de istoricii „noii direcții” din URSS și cea a istoricilor sociali din Occident, precum și folosirea a tot ceea ce a fost constructiv din moștenirea tuturor autorilor sovietici și străini⁸.

Cei doi istorici abordează un aspect absent în studiile anterioare despre revoluția din 1917 – interpretarea sa psihosocială. În acest sens, precizează că spre deosebire de interpretările politice, analiza psihosocială a evenimentelor anului 1917 deschide noi posibilități și perspective. „În pofida reprezentărilor istoriografiei «evenimentologice» – scriu ei – punctul critic al anului 1917 va fi nu Octombrie «bolșevic», ci Februarie «democratic». Pentru comportamentul maselor care nu se lecuiseră de reprezentările paternaliste despre putere, cea mai mare importanță a avut-o faptul însuși al căderii acesteia. Octombrie, dimpotrivă, a marcat începutul procesului «strângerii» puterii de a cărei necesitate păturile de jos nu se îndoiau. Februarie a însemnat succesul real al ideii de «echitate» în mișcarea socială a maselor care trebuia «sacralizată» la nivelul cel mai înalt (măcar în forma Constituanței)”, dar care nu a putut fi realizată. Octombrie a apărut însă ca „succes al stratului subțire al muncitorilor, soldaților bolșevici și al unei mase uriașe a marginalilor (aceștia din urmă aducând cu sine psihologia potrivit căreia li se poate permite orice)”.

După părerea celor doi istorici, în timpul evenimentelor din 1917 nu partidele au determinat mutațiile instituționale în sistemul puterii, ci acestea au devenit ostatici ai autoorganizării maselor, fără a ști să reacționeze în mod adecvat la aceasta⁹.

Referindu-se la rolul personalităților, Volobuev și Buldakov atrag atenția asupra faptului că în revoluția rusă „uimește nu atât numărul «conducătorilor», cât bogăția de «căpetenii». Primii erau concentrați pe previziunea viitorului, în timp ce ceilalți se manifestau cel mai adesea drept manipulatori ai mulțimii, care își trăgeau forța din ignoranța umană”.

Chiar dacă cei doi istorici subliniază necesitatea unei abordări obiective a revoluției din 1917, ei îndeamnă, totodată, să nu fie omise laturile întunecate ale acesteia, crimele, dorința de răzbunare, ei nu merg până la capăt în criticarea

⁷ P.V. Volobuev, V.P. Buldakov, *Oktiabrskaja revoliuția: novie podhodi k izuceniu*, (http://cor-nholio.narod.ru/history5/new_podhody.htm), p. 28.

⁸ *Ibidem*, p. 28–29.

⁹ *Ibidem*, p. 33.

comportamentului bolșevicilor, invitând la regândirea bolșevismului prezentat adesea în tonuri jignitoare, injurioase. Referindu-se la rolul jucat de Vladimir Lenin și Lev Troțki, autorii notează că aceștia au pornit de la început de la ideea că revoluția nu poate fi făcută cu „mănuși albe”, dar că aceasta „nu reprezintă o apologie a lipsei de moralitate, ci o reacție la lipsa de moralitate a vechii lumi, disponibilitatea de a-și asuma «păcatul» revoluției”; subliniază, de asemenea, necesitatea de a se manifesta o atitudine imparțială față de aceștia, motivând că „avem de-a face nu cu niște călăi, ci cu «victime» ale unei perioade de cotitură”. În opinia lor, la baza bolșevismului „s-a aflat setea de înnoire revoluționară a Rusiei”, legată de imaginea lor privind impasul capitalismului mondial de atunci... „«Rătăcirea» sau paradoxul victoriei bolșevicilor – scriu autorii – constă în faptul că, mizând pe conștiința celei mai bune părți a societății, aceștia au mobilizat subconștientul istoric al poporului, care a erupt prin violență și s-a afirmat prin recunoașterea noului autoritarism”. Ei socotesc că în oricare din manifestările sale bolșevismul a fost uimitor de funcțional, respectiv că în condițiile actuale este greu să se înțeleagă tragismul acelei situații, pentru a trage apoi concluzia: „Revoluția, oricât de murdare și tragică ar fi paginile ei, rămâne, totuși, un act optimist, ca și nașterea a tot ceea ce este nou”¹⁰.

Marcarea centenarului Marii Revoluții Ruse din 1917 a oferit prilejul unor reevaluări a evenimentelor din anul 1917 din Rusia.

La o întâlnire (5 noiembrie 2014) cu tineri cercetători în domeniul istoriei, președintele Vladimir Putin a atras atenția asupra încercărilor de a se rescrie istoria, subliniind că aceasta, considerată știință, nu poate fi recrisă dacă față de ea se manifestă o atitudine serioasă, îndemnându-i pe cei prezenți să dea dovadă de obiectivitate față de evenimentele istorice cercetate¹¹. Șeful statului rus le-a cerut celor prezenți să cerceteze în arhive, să nu se limiteze doar la descrierea evenimentelor, ci și să le interpreteze. Vorbind despre revoluția din octombrie 1917, acesta a precizat că în societate există persoane care vorbesc despre „Marea Revoluție Socialistă din Octombrie”, iar alții despre „lovitura de stat din Octombrie”. În opinia lui, oricum ar fi definit evenimentul, trebuie pornit de la faptul că acesta a avut loc și „merită o apreciere obiectivă, profundă, profesionistă, multilaterală”.

În mesajul privind starea națiunii adresat la 1 decembrie 2016 Adunării Federale, președintele Putin a subliniat că nu numai pentru istorici, dar și pentru societate în întregul ei era nevoie de „o analiză obiectivă, onestă, profundă” a revoluțiilor din februarie și octombrie 1917, manifestând respect față de istoria țării.

La 19 decembrie 2016 a fost dată publicității o *Dispoziție a președintelui Federației Ruse cu privire la pregătirea și desfășurarea manifestărilor consacrate centenarului revoluției din 1917 din Rusia*, în care erau stabilite, printre altele, crearea de către „Societatea Istorică Rusă” a unui Comitet care să elaboreze un plan de pregătire și desfășurare a acestora.

¹⁰ *Ibidem*, p. 37.

¹¹ <http://mediamera.ru/post/5528>.

Planul de acțiuni, cuprinzând cca 120 manifestări, prevedea printre altele: organizarea de expoziții, elaborarea de albume, broșuri cu afișe, a unei culegeri de documente *Lumini și umbre ale revoluției ruse*, a unei Enciclopediei (*Rusia în anul 1917*); organizarea de conferințe naționale și internaționale; conferințe în străinătate; pregătirea de filme documentare, mese rotunde, concursuri, materiale difuzate de *mass media* (interviuri, articole, emisiuni speciale) etc.

La ședința Comitetului organizatoric (23 ianuarie 2017), președintele Societății Istoricilor Ruși, Serghei Narișkin, afirma că pregătirea marcării revoluției ruse a generat o dezbatere largă în cadrul elaborării concepției de predare a istoriei în școli. În acest cadru s-a propus ca revoluția rusă să fie examinată ca „un proces complex și dramatic, în etape strâns interconectate” – evenimentele din februarie și octombrie 1917, căderea monarhiei și instaurarea republicii, alegerile pentru Adunarea Constituantă și rebeliunea lui Kornilov, instaurarea puterii sovietelor și sângerosul război civil. S. Narișkin a menționat că în această interdependență istoria revoluției din Rusia anului 1917 a intrat în programe și manuale. Acesta a subliniat necesitatea ca evenimentele desfășurate cu un secol în urmă să fie privite în toate nuanțele, să fie evocate „corect și fără patimă”, fără diferențierea în „învingători” și „învinși”, pornind de la ideea că fiecare din aceștia a avut propriul adevăr și a exprimat convingerea că o asemenea abordare obiectivă va găsi înțelegere în societatea rusă¹².

Marcarea centenarului revoluției din 1917 a generat o dezbatere amplă atât în opinia publică, precum și în mediul academic, *mass media* din Federația Rusă. Din multitudinea de opinii exprimate în mediul academic rețin atenția câteva studii care, în opinia noastră, redau în mod obiectiv esența temei abordate azi.

La conferința internațională „*Marea revoluție rusă*”. *Probleme ale memoriei istorice* (9–11 octombrie 2017), directorul Institutului de Istorie a Rusiei al Academiei Ruse de Științe, Iuri Alexandrovici Petrov, a evidențiat faptul că în ultimii ani în istoriografia rusă s-a manifestat tendința de abordare a evenimentelor dintre 1917–1921 ca o revoluție unitară, care a parcurs câteva etape incluzând: revoluția din februarie, revoluția din octombrie și războiul civil. În opinia acestuia, revoluția reprezintă un proces complex, iar războiul civil este considerat o consecință directă a anului 1917, ca o etapă deosebită a revoluției. Acesta notează că pentru cercetătorii contemporani este caracteristică tendința de a îndepărta cronologia evenimentelor revoluționare din Rusia și de a le analiza într-un context istoric larg. Socotește, totodată, că dacă în perioada sovietică istoriografia autohtonă și cea străină erau în general opuse una celeilalte, în epoca postsovietică s-a observat formarea unui spațiu istoriografic unitar de dialog, și că în ultimii ani istoricii ruși și străini au reușit ca într-o serie de probleme să depășească confruntarea anterioară și să elaboreze aprecieri mai echilibrate, ceea ce a condus la elaborarea unor proiecte de cercetare comune.

¹² <http://rushistory.org/sergey-naryshkin/vystupleniya-s-e-naryshkina/vystuplenie-s-e-naryshkina-na-zasedanii-organizatsionnogo-komiteta-po-podgotovke-i-provedeniyu-meropriyatij-posvyashchennykh-100-letiyu-revolutsii-1917-goda-v-rossii.html>.

Iuri Petrov subliniază, de asemenea, faptul că în cercetarea Revoluției din Octombrie au avut loc schimbări serioase în baza teoretico-metodologică a cercetătorii istorice, s-a extins baza arheografică. După părerea lui, cauzele revoluției ruse trebuie căutate nu în eșecul politicii economice, ci în succesul modernizării ruse în pofida dificultăților legate de trecerea de la societatea tradițională la cea industrială. Acesta atrage atenția asupra manifestării tendinței de „transcriere” diletantistă a istoriei, constând în răsturnarea mecanică a plusurilor în minusuri (înainte eroi erau socotiți „roșii”, acum – „albii”), în ridicarea pe piedestal a celor care la vremea respectivă erau socotiți „antieroi”, începând cu Nicolae al II-lea și președintele guvernului provizoriu – Aleksandr Kerenski. În opinia lui, „majoritatea istoricilor ruși și străini resping o asemenea abordare, care contravine volumului de date acumulate de știința istorică despre acest eveniment”¹³.

Istoricul rus menționează, de asemenea, că prezentarea tradițională cu privire la „marșul triumfal al puterii sovietice” nu este confirmată de studiile științifice din ultimii ani, notând că pe plan local puterea a trecut nu numai la Sovietele bolșevice, ci și la masele de soldați înarmați. „În esență, precizează acesta, în prima jumătate a anului 1918 a fost o vreme a triumfului ohlocrației militarizate”, și venirea la putere a bolșevicilor a constituit, practic, începutul războiului civil în Rusia. În opinia sa, în ultimii ani centrul studierii revoluției a fost mutat de la evenimentele anului 1917 din Petrograd și Moscova spre examinarea proceselor revoluționare din regiunile Rusiei. Remarcă, totodată, creșterea interesului față de rolul Bisericii ortodoxe în anii revoluției ruse, care s-a afirmat ca un factor ideologic și politic important, chiar dacă nu omogen, abandonându-se ideea că Biserica a fost un „bastion al contrarevoluției”¹⁴.

La 27 octombrie 1917, la Fundația Gorbaciov din Moscova a avut loc conferința științifică *Revoluția rusă din anul 1917 pentru țara noastră și pentru lume: privire după 100 ani*, în cadrul căreia a fost prezentat un raport elaborat de Andrei Zaharov, Vasili Jurkov, Andrei Riabov și Mark Simon. Autorii recunosc că dificultatea de a răspunde unor întrebări privind cauzele evenimentelor revoluționare din 1917 este legată și de faptul că în conștiința oamenilor politici și a opiniei publice din Rusia se mai face simțită influența reprezentărilor create în timpul perioadei sovietice, conform cărora revoluția a deschis Rusiei posibilități neîngrădite de dezvoltare, asigurându-i perspectiva transformării într-o mare putere¹⁵. În opinia lor, revoluția din februarie 1917 a distrus vechiul aparat de stat, paralizând în câteva luni conducerea țării. „Rusia – scriu aceștia – în esență nu avea nici o experiență a dezvoltării democratice, motiv pentru care masele au început să perceapă libertatea apărută ca drept de a li se permite să facă tot ce vor”. Autorii recunosc faptul că, spre deosebire de alte state combatante din timpul primului război mondial, un „rol uriaș”

¹³ <http://rushistory.org/stati/tribuna/vystuplenie-yuriya-petrova-na-mezhdunarodnoj-nauchnoj-konferentsii-velikaya-rossijskaya-revolutsiya-sto-let-izucheniya.html>.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ <http://www.gorby.ru/userfiles/file/doklad.pdf>, p. 3.

în viața socială a Rusiei l-au jucat „păturile lumpenizate ale populației” scoase din nișele și raporturile obișnuite, care au reprezentat „baza de masă” pentru proiectul bolșevic. „Acapararea și menținerea puterii într-o asemenea situație – scriu aceștia – au fost deja o chestiune a tehnicii și tehnologiilor politice”, sarcină căreia bolșevicii i-au făcut față cu succes¹⁶.

Autorii raportului notează că în Rusia postsovietică atitudinea față de revoluția din februarie 1917 „s-a modificat vizibil” comparativ cu epoca anterioară, continuând să evolueze. În anii 1990, când în politica țării domina linia favorabilă reformelor de piață și apropierii de Occident, în discursurile oficiale a apărut o separare și mai radicală decât în perioada sovietică a revoluției ruse în revoluția din Februarie, considerată ca sursă a nașterii unei Rusii noi, și revoluția din Octombrie, percepută „radical negativ”¹⁷. Aceștia remarcă, totodată, că la începutul secolului al XXI-lea, odată cu schimbările politice interne din Rusia, evenimentele revoluționare din 1917 au început să fie tratate diferit în plan oficial. „Din sursă a unei Rusii democratice – scriu aceștia – revoluția din februarie 1917 s-a transformat în punct de fracturare a statalității milenare ruse”, pentru ca ulterior în discursul politic să se consolideze imaginea cu privire la evenimentele revoluționare din 1917 ca o revoluție unitară, care a distrus Rusia veche și a pus bazele construcției statului sovietic. După părerea lor, atitudinea pozitivă față de revoluția din februarie 1917 se menține încă în sânul cercurilor liberale, în timp ce atitudinea pozitivă față de revoluția din octombrie 1917 este răspândită în rândul celor care împărtășesc vederile staliniste, dar și al intelectualității simpatizante a vederilor de stânga, social-democrate sau marxiste¹⁸. „Caracterul dualist al revoluției ruse – conchid aceștia – a constat în neconcordanța dintre scopurile pe care aceasta le-a proclamat și așteptările generate de aceasta și posibilitățile reale de dezvoltare existente în Rusia la începutul secolului al XX-lea. Această neconcordanță tragică a predeterminat caracterul dezvoltării țării până în zilele noastre”¹⁹.

O analiză interesantă a evenimentelor revoluționare din 1917 este realizată în articolul menționat mai sus al profesorului Vladimir Sogrin. În opinia acestuia, în perioada sovietică revoluția rusă din 1917 a fost separată în Revoluția din februarie, „căreia i se rezervau aprecieri extrem de critice și Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, căreia i se dădeau cele mai înalte aprecieri, fiind considerată ca începutul epocii istoriei universale, al cărei încoronare a fost triumful global al principiilor lui Octombrie. După părerea istoricului rus, această concepție „a pierdut poziția dominantă și cu atât mai mult de monopol în epoca perestroikăi gorbacioviste”²⁰.

V.V. Sogrin scrie că la confluența anilor '80–'90 ai secolului trecut tendința dominantă în istoriografia sovietică consta în „preamărirea Revoluției liberale din

¹⁶ *Ibidem*, p. 7.

¹⁷ *Ibidem*, p. 30.

¹⁸ *Ibidem*, p. 33.

¹⁹ *Ibidem*, p. 35.

²⁰ V.V. Sogrin, *op. cit.*, p. 3.

Februarie, care a suferit o înfrângere, și negarea importanței lui Octombrie, definit tot mai frecvent drept «lovitură de stat», pentru ca la începutul secolului al XXI-lea să-și facă loc teza că „imperiul s-a prăbușit nu atât din vina bolșevicilor, cât a liberalilor, adică nu a lui Octombrie, ci a lui Februarie”²¹.

O analiză atentă a stadiului istoriografiei actuale ruse privind evenimentele din 1917 o oferă studiul *Rusia în ajunul mării revoluții din 1917: tendințe istoriografice contemporane*, semnat de Iurii A. Petrov. Autorul remarcă faptul că în lucrările recente a fost emisă opinia potrivit căreia revoluțiile au fost cauzate nu de eșecurile politicii economice guvernamentale, ci „de succesele modernizării ruse”. Potrivit acestei paradigme, revoluția în Rusia s-a produs din cauza indisponibilității guvernului de a răspunde în mod adecvat la provocările vremii, ceea ce l-a condus la ciocniri cu societatea democratică. Autorul nu exclude și extinderea concepției conspirologice, potrivit căreia implicarea Rusiei în război și ulterior prăbușirea ei sunt interpretate ca rezultat al unui complot al forțelor externe (germane sau britanice) sau al forțelor interne – revoluționari, masoni, generali etc. În opinia sa, majoritatea istoricilor ruși este convinsă că Petrogradul oficial nu se gândea la o pace separată, fiind decis să continue războiul, cu toate acestea versiunea pregătirii unei păci separate de către reprezentanții anturajului apropiat al împăratului continuă să existe²². Autorul evidențiază, totodată, apariția **unor teme de interes noi** în istoriografia rusă: măsura în care războiul a schimbat înfățișarea societății; stereotipuri de comportament al populației; viața cotidiană; modificări în conștiința socială; evoluția mentalului diferitelor pături sociale. În mod special se oprește asupra istoriei Bisericii ruse în anii războiului și ai revoluției, concluzionând că istoricii resping definitiv punctul de vedere asupra Bisericii ca „bastion al contrarevoluției”. Iurii Petrov socotește că studierea vieții politice, sociale, economice, intelectuale a Rusiei din epoca „marilor zguduri” rămâne o sarcină actuală a istoricilor²³.

Referindu-se la perioada de după anul 1991, istoricii ruși V.V. Tihonov și S.V. Juravliov consideră că la începutul anilor '90 a avut loc „restructurarea fundamentală” a întregului sistem al științei istorice autohtone, generată de o serie de factori: revoluția metodologică, constând în renunțarea de către știința istorică autohtonă la marxism-leninism ca unicul model teoretico-metodologic valabil pentru studierea procesului revoluționar; extinderea problematicei de studiu²⁴. Aceștia scriu că „revoluția arhivistică” a permis accesul la o bază documentară solidă, stimulând activitatea de publicare a numeroase documente inedite, ceea ce a făcut ca tematica revoluției din 1917 să fie mai puțin solicitată decât istoria perioadei staliniste. Socotesc că cea mai importantă caracteristică a perioadei după anul 1991 a fost intensificarea contactelor dintre istoricii ruși și străini, participarea celor dintâi la

²¹ *Ibidem*, p. 4.

²² I.A. Petrov, *Rossia nakanune Velikoi revoliuții 1917 g: sovremennīe istoriceskie tendenții*, în *Rossiiskaia revoliuția 1917 goda: vlasti, obșcestvo, kultura, și urm.*, p. 15.

²³ *Ibidem*, p. 19.

²⁴ V.V. Tihonov, S.V. Juravliov, *Sto let izucenia revoliuții: istoriceskie tradiții i sovremennosti*, în *Rossiiskaia revoliuția 1917 goda: vlasti, obșcestvo, kultura, și urm.*, p. 52.

programele de cercetare internaționale, ceea ce a permis formarea unui spațiu istoriografic deschis în studierea revoluției ruse din anul 1917.

Cei doi istorici atrag însă atenția asupra faptului că situația istoriografică din anii '90 nu a provocat totdeauna o stare de optimism în rândul specialiștilor. „În schimbul ideologizării istoriei revoluției – scriu aceștia – a venit un nou val, anticomunist. În această situație cea mai mare atenție au început să o rețină teoriile totalitare ce păreau a-și fi pierdut fosta popularitate. În final, o mitologizare a luat locul alteia. În pofida speranței istoricilor profesioniști, revoluția a continuat să fie examinată prin prisma preferințelor ideologice”²⁵. În opinia lor, ca reacție la istoriografia sovietică, pentru care revoluția era legată în primul rând de istoria partidului bolșevicilor și a clasei muncitoare, „începând de la sfârșitul anilor '80 temele prioritare au devenit istoria liberalismului rus, a familiei imperiale și a contrarevoluției”²⁶. Autorii atrag atenția asupra faptului că interesul istoricilor ruși este concentrat asupra studierii unor probleme ca: organismele puterii, partidele politice, rolul principalilor lideri și al Bisericii ortodoxe ruse în timpul revoluției. Aceștia evidențiază că, în schimbul abordării de clasă a studierii istoriei politice, în istoriografia autohtonă au apărut o serie de teorii macroistorice (în genul teoriei modernizării). Sesizează, de asemenea, că în noile condiții a scăzut vizibil interesul pentru studierea locului și rolului proletariatului în revoluție (abordat mai ales în lucrările istoricilor petersburghezi), renunțându-se la aprecierea din perioada sovietică a rolul proletariatului ca „hegemon al revoluției”.

Cei doi autori notează, de asemenea, că în ultimii ani s-a afirmat tendința de a se renunța la tradiția afirmată în perioada sovietică, de diferențiere a epocii prerevoluționare de cea postrevoluționară, subliniindu-se continuitatea în politica de învățământ și științifică între Imperiul rus și epoca sovietică. În egală măsură se evidențiază și renunțarea la examinarea revoluției din 1917 ca o „ruptură bruscă și radicală” de practicile social-politice și economice anterioare, aceasta fiind considerată ca parte a crizei sistemice a imperiului, generată de primul război mondial și încheiată odată cu sfârșitul războiului civil²⁷.

Tihonov și Juravliov subliniază că un bloc distinct în studiile despre anul 1917 îl ocupă lucrările consacrate dinastiei Romanovilor și ultimului împărat, Nicolae al II-lea, centrale fiind problema posibilității menținerii monarhiei și cauzele prăbușirii ei. În opinia lor, o particularitate istoriografică este examinarea revoluției ca fenomen precedat de un proces pregătitor îndelungat. În finalul studiului lor, evidențiază o serie de direcții ale cercetării revoluției din anul 1917 împărtășite și de alți istorici: situația economică a Rusiei la începutul secolului al XX-lea; cauzele sociale și politice ale revoluției, rolul jucat de factorii externi. „Tendința dominantă a devenit – conchid aceștia – abordarea evenimentelor din anii 1917–1921 ca o Revoluție rusă unitară, care a parcurs în evoluția ei câteva

²⁵ *Ibidem*, p. 52–53.

²⁶ *Ibidem*, p. 53.

²⁷ *Ibidem*, p. 61–62.

etape, inclusiv Februarie, Octombrie și războiul civil”, fără a ignora studierea rolului primului război mondial în creșterea stării revoluționare²⁸.

Cei doi istorici semnalează, de asemenea, **extinderea bazei istoriografice și de izvoare**, diversitatea metodelor de cercetare, a instrumentarului metodologic de studiere a epocii revoluționare, completarea abordărilor tradiționale cu istoria vieții cotidiene, antropologia culturală, microistoria, teoria elitelor, etnopsihologia, istoria emoțiilor etc., care permit evaluarea într-un mod nou a unor probleme ce păreau bine cunoscute, studierea unor teme aflate înainte la periferia atenției istoricilor.

Remarcăm și opinia istoricului rus Aleksandr Șubin, care consideră că „lovitura de stat din Octombrie a dus țara în pragul unui război civil de mare amploare (1917–1922)”²⁹. În opinia sa, hotărâți să-și asume întreaga putere revoluționară, „bolșevicii au aruncat o provocare forțelor influente de masă care aveau o altă reprezentare a revoluției. Săvârșind lovitura de stat în capitală, aceștia au dus țara în pragul războiului civil de care nu se temeau, întrucât considerau că acum presiunea lor nu va întâmpina o rezistență activă”³⁰.

Evident, din peisajul istoriografic descris se evidențiază și lucrările care tratează **importanța factorilor conspirologici** în explicarea cauzelor revoluției din februarie 1917 și octombrie 1917, chiar a dispariției U.R.S.S.

Istoricul Iurii Petrov atrage atenția asupra faptului că înainte, într-o etapă a perioadei postsovietice, revoluția rusă era recunoscută ca rezultat al acțiunilor unor forțe maligne externe, se afirma opinia potrivit căreia revoluția rusă nu a avut temeuri serioase interne, ci a fost pregătită și înfăptuită la început de „liberali iresponsabili”, apoi de bolșevicii care au preluat puterea de la aceștia „pe bani străini”. Acesta menționează, de asemenea, că în literatura științifico-publicistică pot fi întâlnite teorii care înfățișează revoluțiile când ca „un complot al masonilor”, când ca „un dezmăț al gloatei dezlănțuite în frunte cu un grup de aventurieri”. „Abordarea conspirologică – menționează el – pretinde a fi noutate, dar practic este arhaică, și după caracterul surselor folosite de autori, și după gradul de înțelegere a proceselor istorice”³¹.

În studiul menționat mai sus, V.V. Tihonov și S.V. Juravliov răspund și ei întrebării în ce măsură evenimentele din februarie 1917 au fost un rezultat al mișcării spontane a acțiunii populare sau al unui complot pregătit din timp al „vârfurilor”, precizând că dominantă este recunoașterea caracterului spontan al revoluției și că „majoritatea cercetătorilor respinge versiunea conspirologică a revoluției”³². Precizează, totodată, că masoneria nu a fost o mișcare politică

²⁸ *Ibidem*, p. 65.

²⁹ Aleksandr Șubin, *Start stranî sovetov. Revoluția. Oktabri 1917-mart 1918*, Sankt-Peterburg, Moskva, Ekaterinburg, Voronej, Nijni Novgorod, Rostov-na Donu, Samara, Minsk, Piter, 2017, p. 5.

³⁰ *Ibidem*, p. 6.

³¹ I.A. Petrov, *Rossia nakanune Velikoi revoliuții 1917 g: sovremennîie istoriceskie tendenții*, în *Rossiiskaia revoliuția 1917 goda: vlasti, obșcestvo, kultura*, și urm., p. 15–16.

³² V.V. Tihonov, S.V. Juravliov *Sto let izucenia revoliuții: istoriceskie tradiții i sovremennosti*, în *Rossiiskaia revoliuția 1917 goda: vlasti, obșcestvo, kultura*, și urm., p. 62.

influentă, menționând, totuși, că în opinia istoricului V.I. Starțev masonii au jucat un anumit rol în intensificarea situației revoluționare la sfârșitul anului 1916 – începutul anului 1917³³. Analizând chestiunea „urmei germane” în revoluția rusă, autorii notează că studiile efectuate de istoricul V.I. Starțev dovedesc că documentele „senzaționale” despre finanțarea lui Lenin și a partidului său din Germania reprezintă un „fals”. La fel, apreciază că versiunea finanțării revoluției de către autoritățile britanice și ale S.U.A. cu ajutorul lui Troțki aflat în emigrație nu a fost confirmată³⁴.

Cunoscutul istoric Dmitri Volkogonov abordează și el această problemă, care la timpul respectiv a preocupat opinia publică. „S-au adus multe dovezi concrete despre existența unor legături secrete între bolșevici și germani. Unele publicații apărute mai târziu arată, cel puțin, că guvernul german era interesat în intensificarea luptei bolșevicilor împotriva guvernului provizoriu”. În acest sens, Volkogonov citează opinia exprimată de generalul german Erich Ludendorf în memoriile sale din 1919: „Ajutându-l pe Lenin să se întoarcă în Rusia, guvernul nostru și-a asumat o mare răspundere. Din punct de vedere militar, acțiunea este justificată. Rusia trebuia doborâtă”³⁵. În context este amintit și rolul jucat de Vladimir Burțev, membru al Partidului Socialist Revoluționar, preocupat să demonstreze legătura dintre bolșevici și germani. Într-un articol din 1922, acesta scria că „din august 1914 germanii le-au dat bolșevicilor peste 70 de milioane de mărci”³⁶. După părerea lui Volkogonov, toate acestea reprezintă „una din tainele istoriei sau o puternică mistificare, precizând că nu au fost găsite încă mărturii hotărâtoare care să confirme sau să infirme legăturile secrete dintre bolșevici și germani”³⁷.

Autorii manualului de istorie destinat învățământului superior, redactat sub conducerea academicianului A.N. Saharov, fost director al Institutului de Istorie a Rusiei al Academiei Ruse de Științe, scriu și ei că „ideea inteligentă a trecerii prin Germania într-un vagon «plumbuit» nu intra în capul partizanilor ruși ai lui Lenin, dar a găsit sprijin la guvernul german. Nemții sperau că venirea la putere a bolșevicilor va produce haos în Rusia”. În opinia autorilor manualului, „Lenin nu a fost agent german”, dar „scopul revoluționar făcea pentru el morale orice mijloace fără excepție”, motiv pentru care acesta „s-a folosit de ajutorul guvernului german, așa cum și autoritățile germane s-au folosit de el pentru atingerea scopurilor lor”³⁸.

Publicistul Nikolai Starikov, cel mai vehement în susținerea rolului factorului extern, socotește că revoluția din februarie și cea din octombrie 1917 sunt legate, că prăbușirea Imperiului rus nu a fost o întâmplare, așa cum nu întâmplător s-a

³³ *Ibidem*, p. 63.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ Dmitrii Volkogonov, *Troțki. Eternul radical*, București, Editura Lider, 1996 p. 94.

³⁶ *Ibidem*, p. 95.

³⁷ Dmitri Volkogonov, *Troțki. Politiceskii portret. V dvuh knigah*, kniga 1, Novosti, Moscova, 1992, p. 129.

³⁸ A.N. Saharova (pod redakției), *Istoria Rossii s naceala XIX veka do naceala XXI veka*, Tom 2, Moskva, Ast: Astreli, Vladimir, VKT, 2009, p. 456–457.

năruit U.R.S.S. Acesta socotește că în ambele cazuri o puternică forță externă a inițiat destrămarea Rusiei, pentru a trage apoi concluzia: „Tocmai aliații nostri din Antantă au ucis imperiul rus. Serviciul de informații britanic a jucat rolul de primă vioară în acest marș funebru”³⁹. Autorul recunoaște, totuși, că nu există dovezi directe ale finanțării de către francezi și britanici a revoluției din februarie și a comploturilor împotriva țarului rus, dar există „un număr mare de aluzii, trimiteri în diferite cărți, observații etc.”. „Logica evenimentelor, faptelor și acțiunilor – scrie acesta – confirmă indubitabil că tocmai aceștia au organizat și au plătit distrugerea statului rus”⁴⁰. În opinia sa, nu nemții au fost cei care au pregătit evenimentele din februarie, ci tocmai aliații, a căror agentură „a scos pe străzile Petrogradului pe muncitori și apoi pe soldați”⁴¹.

CAUZELE REVOLUȚIEI ȘI PRINCIPALII ACTORI AI ACESTEIA

În opinia autorilor manualului de istorie redactat sub conducerea lui A.N. Saharov, la trecerea multor decenii devine tot mai evident că „venirea la putere în toamna anului 1917 a bolșevicilor-leniniști a fost generată nu numai de o înlănțuire «tragică» sau chiar «funestă» a împrejurărilor istorice..., ci de cauze mult mai profunde, ținând de „psihologia populară, reprezentările populare, credința, obiceiurile, tot ceea ce poate fi definit prin cuvântul «înțelegere a vieții»” și ceea ce în limbajul sociologiei contemporane este definit prin conceptul de «mentalitate» – toate acestea au predefinit afirmarea în fosta Rusie a puterii roșilor”⁴².

Se constată, de asemenea, că istoricii ruși abordează și aspecte care în istoriografia sovietică au fost mai puțin prezentate sau trecute sub tăcere. În acest sens, ei scot în evidență refuzul menșevicilor și al eserilor de stânga de a intra în noul guvern condus de Lenin, format la 26 octombrie 1917, insistența lor pentru crearea unui guvern socialist omogen. În tratativele inițiale pentru formarea noului guvern, aceștia au cerut înlăturarea din Sovietul Comisarilor Poporului a „principalului vinovat al loviturii de stat din octombrie – Lenin”. Beneficiind de o mare influență în cadrul Comitetului Executiv pe întreaga Rusie al lucrătorilor căilor ferate (VIKJELI), menșevicii și eserii au cerut, sub amenințarea sistării tuturor transporturilor pe calea ferată, ca în guvern să fie reprezentanți ai menșevicilor, eserilor, ca șef al guvernului să fie numit un eser, iar linia politică să fie corectată. Semnificativ este faptul că programul acestui Comitet Executiv a fost sprijinit de L.V. Kamenev, G.E. Zinoviev, A.I. Rîkov, alți lideri bolșevici, care considerau că „un guvern pur bolșevic în Rusia va putea deține puterea numai cu ajutorul teroarei politice”. Comitetul Central al partidului bolșevicilor a respins această cerere, ceea ce i-a determinat pe Kamenev și

³⁹ Nikolai Starikov, *Fevrali 1917: revoluția ili speialinaia operația?*, Moskva, Iauza, Eksmo, 2007 p. 6.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 56.

⁴¹ *Ibidem*, p. 132.

⁴² A.N. Saharova (pod redakției), *op. cit.*, p. 438.

adeptii lui să-și prezinte demisia, motiv pentru care, la 4 noiembrie, aceștia au fost catalogați de către tovarășii lor de idei drept dezertori ai revoluției și înlocuiți cu adepți ai lui Lenin. „Șansa reală de creare a unei largi coaliții a forțelor democratice din Rusia ca cea mai importantă condiție a neadmiterii unui război civil a fost pierdută” – scriu autorii volumului. „Din acest moment – conchid aceștia – confruntarea din societatea rusă ia o nouă turnură și puterea bolșevică însăși capătă trăsăturile dictaturii unui singur partid”⁴³.

Istoricii ruși A.P. Derevianko și N.A. Șabelnikova sunt și ei de părere că nu toți membrii Comitetului Central al Partidului bolșevic au sprijinit linia insurecției armate și că unii dintre aceștia (Zinoviev și Kamenev) socoteau că formarea unui nou bloc compus din reprezentanți ai menșevicilor, eserilor, bolșevicilor putea permite efectuarea unor reforme radicale. În opinia acestora, în Rusia, socotită o țară înapoiată, nu erau create condițiile pentru o revoluție socialistă, admitând că era foarte posibilă instaurarea unui socialism de cazarmă. În afară de aceasta, autorii remarcă faptul că partea moderată a bolșevicilor era împotriva reducerii sarcinilor revoluționare doar la scopurile proletariatului⁴⁴.

Istoricul Vladimir Buldakov face o analiză pertinentă a ceea ce s-a întâmplat acum o sută de ani într-un interviu acordat Agenției de știri *Lenta.ru*, la 10 aprilie 2016. Acesta oferă unele explicații referitoare la principalii actori ai revoluției din 1917: proletariatul provenit din țăranii lipsiți de pământ veniți la oraș, unde au intrat în conflict cu cultura orășenească, fiind marginalizați. Muncitorul rus se simțea străin de orașul industrial, ușor influențabil de teoriile utopice, ceea ce explică succesul ideilor bolșevice. Chiar unele mișcări prerevoluționare din Rusia nu aveau forma unui protest proletar clasic, ci al unei revolte. Țărănimea rusă și proletariatul format pe baza acestei țărănimi nu au acceptat modernizarea țării, întrucât ca urmare a orizontului îngust și a percepției tradiționale a lumii, vedea în acest proces doar laturile sale negative, marginale. Istoricul rus prezintă și rolul jucat de contradicțiile din societatea rusă. Liberalii, îndeosebi kadeții (constituțional-democrații), doreau să se înțeleagă cu puterea în sensul formării unui guvern nu din rândul birocrației, ci al reprezentanților societății, idee resprinsă de Nicolae al II-lea, care, lipsit de voință, nu a îndrăznit să se opună camarilei din jurul său și să inițieze unele reforme politice.

Referindu-se **la rolul Bisericii**, Buldakov notează că, slăbită în urma reformelor din timpul lui Petru I, în ultimii ani ai domniei lui Nicolae al II-lea Biserica era împărțită în rasputiniști și antirasputiniști, dar înstrăinarea Bisericii de împărat începuse mai înainte, când țarul refuzase restabilirea rangului de patriarh, motiv de nemulțumire a Bisericii.

El consideră că **intelectualitatea** a fost mai curând un detonator decât bomba revoluționară care a distrus vechea Rusie, și că fără intelectuali procesul revoluționar ar fi mers pe altă cale, dar, oricum, ar fi mers.

⁴³ *Ibidem*, p. 474.

⁴⁴ A.P. Derevianko, N.A. Șabelnikova, *Istoria Rossii s drevneișih vremeon do konța XX veka*, Moskva, Pravo i Zakon, 2001, p. 357.

Rolul **primului război mondial** este văzut de istoric în două sensuri: ca impuls direct al revoluției sau ca accelerator al procesului revoluționar. Acesta consideră că până la începerea războiului în Rusia a avut loc un proces de acumulare de material exploziv, iar în momentul izbucnirii acestuia „a avut loc o anumită suprapunere a istoriei, a ritmurilor istoriei europene și ruse”⁴⁵. Pentru Europa, primul război mondial a însemnat agonia Renașterii, iar în Rusia a întărit agresivitatea internă treptată a societății din cauza multitudinii problemelor nerezolvate, dintre care principala era cea agrară. „În Rusia – scrie acesta –, spre deosebire de unele țări din Europa, unde a fost instaurată o dictatură de dreapta, a fost instaurată o dictatură stângistă (nu de stânga) devenită ulterior o dictatură absolută, mai birocratizată decât cea țaristă”. Buldakov este de părere că în sânul populației muncitorești și țărănești din Rusia nu existau noțiunile ideilor de stânga sau de dreapta. „În general – afirmă acesta – țărănul rus știa doar o formă de comportament social – smerenie și revoltă. Revolta nu era îndreptată împotriva vreunei acțiuni a puterii, ci era un semnal că țăranii trebuie ascultați”.

Într-un interviu acordat postului de radio Ecoul Moscovei (26 februarie 2017), V.P. Buldakov menționa, la rândul său, că în anul 1917 a avut loc „o ciocnire tragică a utopiilor, în urma căreia utopia socialistă s-a dovedit a fi mai apropiată pentru masa principală a populației”. Istoricul rus socotește că revoluția în Rusia a fost ireversibilă și legitimă în măsura în care nu a fost o revoluție de tip european, ci o revoltă tradițională, dar la scara întregului stat, fiind provocată de vechiul sistem politic, „ajuns într-o stare extremă, căreia nu i-a putut face față”. După părerea lui, în anul 1917 Imperiul rus a fost doborât de contradicțiile dintre modernizarea economică întârziată și organizarea social-politică semifeudală înapoiată, adâncită pe fondul unor provocări externe, în speță de primul război mondial⁴⁶.

La rândul lor, autorii manualului, redactat sub conducerea academicianului A.N. Saharov, scriu că bolșevicii „nu numai că au pledat pentru ordine și o putere fermă, au promis pământ țăranilor, fabricile și protecție socială muncitorilor; aceștia promiteau cu siguranță domnia rapidă în Rusia a «Împărăției Domnului» pe pământ. Ei au fost cu mult mai clarvăzători decât predecesorii lor din februarie și promiteau și instituiau modalități de conducere de înțeles și obișnuite pentru mulți. Dumnezeu și Sfânta Scriptură au fost înlocuiți cu părinții-întemeietorii marxismului «neprețuit» și operele acestora, țarul – cu chipul colectiv al «revoluționarilor înflăcărați», iar Rusia – cu internaționala mondială a oamenilor. Acest experiment lipsit de suflet și crud a costat țara și poporul jertfe înimaginabile, pe care Rusia nu le-a cunoscut niciodată în trecut”⁴⁷. „Din motive tactice – notează aceștia – bolșevicii au întrepris primii pași sub steagul democrației și nu al socialismului”, având în vedere că pentru populație cuvântul socialism era de neînțeles și bolșevicii înșiși vorbeau despre socialism ca despre un scop îndepărtat⁴⁸.

⁴⁵ <https://lenta.ru/articles/2016/04/10/revolution/>

⁴⁶ <http://echo.msk.ru/programs/cenapobedy/1933904-echo/>

⁴⁷ A.N. Saharova (pod redakției), *op. cit.*, p. 440.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 472.

„Caracterul întârziat al reformelor guvernului provizoriu – scriu autorii volumului – a contribuit la creșterea vertiginoasă a forței spontane a protestului popular, a activității, a dorinței de a soluționa prin măsuri simple problemele vitale stringente. Bolșevicii, reacționând cu exactitate la valul nerăbdării revoluționare, au reușit să înarmeze masele cu programe politice corespunzătoare, ceea ce nu au reușit să facă forțele antibolșevice, care nu au știut să depășească sciziunea ideologică și organizatorică”⁴⁹. „În felul acesta – conchid ei –, bolșevicii au preluat de la eseri inițiativa. Eserii au pierdut în fața bolșevicilor nu din pricina slăbiciunii tezelor lor programatice, ci în virtutea erorilor politice”⁵⁰.

La rândul lor, istoricii Derevianko și Șabelnikova scriu că „lozincile utopice ale bolșevicilor reflectau dorințele maselor populare, ceea ce le-a asigurat victoria”. În opinia lor, „criza politică din țară s-a încheiat prin insurecția din Octombrie și acapararea puterii de către bolșevici”, iar legitimitatea acestui eveniment a fost dată de hotărârile celui de-al II-lea Congres al Sovietelor, pe a cărui ordine de zi se afla principala problemă: „menținerea puterii”⁵¹.

În egală măsură în volumele și studiile apărute după prăbușirea URSS întâlnim și o nouă abordare a **rolului diferitelor personalități** în timpul revoluțiilor ruse din 1917.

Rolul lui Lenin este prezentat în general într-un spirit critic, recunoscându-se însă capacitatea acestuia de a exploata împrejurările create. „Lenin – scriu istoricii ruși – a luat pe deplin în considerare experiența tristă a guvernului provizoriu, care pierduse creditul de încredere populară din cauza lipsei dorinței de a-și asuma rezolvarea principalelor sarcini ale revoluției, și le-a supus atenției Congresului pe întreaga Rusie din 26 octombrie 1917 pe cele mai arzătoare dintre acestea, care răspundeau pe deplin reprezentărilor popular-utopice cu privire la dreptate”⁵². În opinia lor, pornind de la posibilitatea victoriei revoluției socialiste într-o singură țară, Lenin a fost primul care a declarat încheierea etapei revoluției burghezo-democratice și trecerea la etapa revoluției socialiste.

În interviul acordat postului de radio **Ecoul Moscovei** (26 februarie 2017), Buldakov dă o caracterizare sugestivă **Tezelor din aprilie**, un document „extrem de stupid”, deoarece după aceasta Lenin a început să vorbească altfel, îndemnând la ascultarea maselor, exprimarea încrederii în acestea. „Practic a fost vorba de o manipulare nu prin programe, ci prin lozinci, o manipulare a stării de spirit”. În cadrul aceluiași interviu, istoricul rus l-a numit pe A. Kerenski „un opozant în Duma de Stat”, dar nepregătit să fie ministru sau premier⁵³.

Autorii manualului elaborat de academicianul Saharov pun într-o nouă lumină poziția exprimată de cei care s-au opus tezelor lui Lenin: N. Buharin, G. Zinoviev, L. Kamenev și alți lideri bolșevici, în opinia cărora într-o țară mic-burgheză nu

⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 473.

⁵¹ A.P. Derevianko, N.A. Șabelnikova, *op. cit.*, p. 358.

⁵² A.N. Saharova (pod redakției), *op. cit.*, p. 472.

⁵³ <http://echo.msk.ru/programs/cenapobedy/1933904-echo/>

existau condiții prielnice pentru victoria revoluției socialiste care nu va fi sprijinită de mase. O critică și mai severă la adresa lui Lenin a fost formulată de liderul menșevicilor, G.V. Plehanov, care, în articolul *Cu privire la tezele lui Lenin și de ce delirul este uneori interesant*, socotea că în Rusia nu poate exista nicio altă revoluție decât burghezo-democratică, caracterizând tezele lui Lenin drept „o încercare nebunească și extrem de nocivă de a semăna răzmerița anarhistă pe pământurile rusești”⁵⁴.

Într-un articol publicat în revista „Magazin Istoric”, istoricul A. Șubin recurge la un exercițiu de istorie contrafactuală. În opinia acestuia, pentru soarta revoluției ruse o mare importanță a avut-o întoarcerea în țară a conducătorului bolșevicilor, V.I. Lenin. „Cu arta lui politică și cu voința lui – scrie Șubin – el a plusat pe revoluția radicală. Fără el bolșevicii și menșevicii puteau pune la cale o uniune strânsă și chiar să o contopească într-un partid social-democrat, ceea ce ar fi slăbit forța de lovire a bolșevismului... În același timp, fără Lenin ar fi avut mai multe șanse inițiativele adepților reformelor sociale pe o plajă de la liderul bolșevicilor moderați L. Kamenev, la liderul eserilor de centru V. Cernov. Fără Lenin lideri ai revoluției în toamna lui 1917 ar fi putut deveni cei de centru-stânga, dar, la fel de posibil, coaliția socialiștilor moderați, apărută după înăbușirea rebeliunilor anarhice, n-ar fi rezistat loviturilor contrarevoluției. Cernov, Kamenev, Troțki, eserii de stânga nu aveau atâta voință de a lupta pentru putere câtă avea Lenin”⁵⁵.

În studiile autorilor ruși întâlnim și o nouă abordare a „rebeliunii” generalului L.G. Kornilov. Aceștia socotesc că înțelegerea inițială dintre A. Kerenski și L. Kornilov de a se lua măsuri ferme împotriva „organizațiilor lipsite de răspundere”, a „forțelor distructive” au fost anulate ca urmare a ambițiilor personale ale celor doi, ceea ce a avut drept consecință compromiterea forțelor de dreapta, pierderea de către acestea a încrederii maselor, subminarea autorității ofițerilor care l-au sprijinit pe Kornilov, scăderea disciplinei și, în final – destrămarea armatei. Autorii notează că un prejudiciu politic au suferit și menșevicii și eserii, care s-au pronunțat pentru colaborarea cu forțele de dreapta, făcând să sporească autoritatea bolșevicilor ca partid care „nu s-a pătat” printr-o coaliție cu cercurile burgheze. „În fața insuccesului dreptei – conchid aceștia – sarcina de a instaura ordinea revenea acum bolșevicilor... În acest sens, se poate spune că înfrângerea lui Kornilov a deschis calea spre cucerirea puterii de către Lenin”⁵⁶.

Istoricii ruși constată, de asemenea, că de la mijlocul anilor 1990 s-a înregistrat o sporire a numărului de studii monografice, dedicate, cu precădere, curentelor socialiste, nebolșevice, analizelor privind raporturile dintre Biserica rusă și revoluția din Octombrie, precum și o nouă orientare a istoricilor ruși spre studierea biografiilor liderilor revoluției (sunt citate, în acest sens, *Dicționarul biografic* (1993); *Liderii politici ai Rusiei. 1917*). În egală măsură este semnalată

⁵⁴ A.N. Saharova (pod redakției), *op. cit.*, p. 458.

⁵⁵ Aleksandr VI. Șubin, *Alternativele anului 2017*, în „Magazin Istoric”, octombrie 2017, p. 16–17.

⁵⁶ L.V. Milova (pod redakției), *Istoria Rossii XX-naceala XXI veka*, Moskva, EKSMO, 2006, p. 266.

apariția unor monografii, articole despre L.G. Kornilov, G.E. Lvov, I.O. Martov, P.N. Miliukov, G.V. Plehanov, L. Troțki, V. Șulghin etc., precum și a memoriilor aparținând unor participanți direcți la evenimentele revoluționare din 1917: A.F. Kerenski, M.V. Rodzianko, V.M. Cernov, P. Vranghel etc.

CONCLUZII

Ca o notă generală se constată abandonarea definitivă a prezentării festive a evenimentelor din octombrie 1917, o încercare de prezentare echilibrată a evenimentelor. Majoritatea istoricilor care își respectă cu onestitate profesia, aparținând diferitelor generații, eliberați de rigorile unei ideologii dominante, abordează cu obiectivitate, pe baza noilor documente, cursul evenimentelor, pun în mod corect accentul pe nevoia examinării esenței revoluției din februarie 1917, a cauzelor eșecului acesteia, care a permis victoria forțelor bolșevice. În egală măsură, scot în prim plan rolul factorilor interni în izbucnirea evenimentelor, fără a ignora și rolul factorului extern, cu precădere primul război mondial. În egală măsură, asistăm și la prezența în spațiul istoriografic, este adevărat, în mai mică măsură, a unor abordări tributare vechilor concepții vehiculate în perioada sovietică. O explicație ar putea-o constitui conformismul, abdicarea de la normele deontologice. Nu omitem, de asemenea, existența în continuare a curentului care alimentează teoriile conspiraționiste, fără ca acesta să ocupe o poziție dominantă.

THE 1917 FEBRUARY AND OCTOBER REVOLUTIONS. NEW APPROACHES IN RUSSIAN HISTORIOGRAPHY

Abstract

The article presents how the 1917 February and October Revolutions were evaluated during Michail Gorbachev's glasnost, after the downfall of the USSR in 1991, as well as in the year celebrating 100 years from the events. The study tackles the main approaches in Russian historiography regarding the causes of the revolution and its main actors.

Keywords: revolution; perestroika; glasnost; Bolshevism; coup.